

Araştırma Makalesi • Research Article

An Examination of Self-Esteem Levels Among Individuals with and without a Sibling with Special Needs in Relation to Various Variables

Mehmet Latif Candemir*, İsmail Ay**

Abstract: This study aims to investigate whether having a sibling with special needs is associated with self-esteem levels among individuals aged 14–20. Conducted using a quantitative design, the study involved 200 selected secondary school and university students, comprising those with a sibling with special needs (SSN-present) and those without a sibling with special needs (SSN-absent). Research data were collected using a Personal Information Form prepared by the researcher and the Rosenberg Self-Esteem Scale Short Form (RBSÖ-KF). The data were analysed using an independent samples t-test, two-way (factorial) ANOVA and ANCOVA in SPSS 22.0. The findings reveal that there is a statistically significant difference in the mean scale scores between the SSN-present group and the SSN-absent group. Self-esteem scores differed according to the variables of educational level, parents' educational level and household income level; however, no significant difference was observed according to the variables of gender and number of siblings. When the 'sibling with special needs' group was evaluated internally, no significant differences in self-esteem were found in relation to the sibling's gender, disability group, educational status, educational institution, or need for assistance; however, a significant difference was identified in the variable of taking responsibility for the sibling's care. In conclusion, it can be stated that having a sibling with special needs creates a risk context that may negatively affect self-esteem; conversely, protective factors such as socio-economic status and parental education can strengthen self-esteem levels.

Keywords: Self-esteem, sibling with special needs, sibling of a person with special needs, sibling relationships, psychosocial adjustment

Özel Gereksinimli Kardeşi Olan ve Olmayan Bireylerin Benlik Saygısı Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Öz: Bu araştırma, özel gereksinimli kardeşe sahip olma durumunun 14–20 yaş arası bireylerin benlik saygısı düzeyleriyle ilişkili olup olmadığını amaçlamaktadır. Nicel tasarımla yürütülen çalışma, seçilen 200 lise ve üniversite öğrencisinden özel gereksinimli kardeşi olan (ÖGK-var) ve özel gereksinimli kardeşi olmayan (ÖGK-yok) bireylerle yapılmıştır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kısa Formu (RBSÖ-KF) aracılığıyla toplanmıştır. Veriler, SPSS 22.0'da bağımsız örneklem t-testi, iki faktörlü (faktöriyel) ANOVA ve ANCOVA ile analiz edilmiştir. Bulgular, ÖGK-var grubunun ölçek puan ortalamasının ÖGK-yok grubu ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu ortaya koymaktadır. Benlik saygısı puanlarının öğrenim düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve hane gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaştığı; buna karşılık cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerine göre anlamlı bir fark

Cite as/ Atıf: Candemir, M. L. & Ay, İ. (2026). An examination of self-esteem levels among individuals with and without a sibling with special needs in relation to various variables. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 802-835 <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1854931>

Received/Geliş: 02 Jan/Ocak 2026

Accepted/Kabul: 30 Mar/Mart 2026

Published/Yayın: 30 Apr/Nisan 2026

e-ISSN: 2149-4622. © 2026 The Author(s). This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial4.0 International License (CC BY-NC 4.0): <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

görülmemiştir. ÖGK-var grubu kendi içinde değerlendirildiğinde ise kardeşin cinsiyeti, engel grubu, eğitim alma durumu, eğitim kurumu ve yardıma ihtiyaç duyma değişkenleriyle benlik saygısı açısından anlamlı fark bulunmazken, kardeşin bakımıyla ilgili sorumluluk alma değişkeninde anlamlı farklılık saptanmıştır. Sonuç olarak özel gereksinimli kardeşe sahip olmanın benlik saygısını olumsuz yönde etkileyebilen bir risk bağlamı oluşturduğu; buna karşılık sosyoekonomik/ebeveyn eğitimi gibi koruyucu etmenlerin benlik saygısı düzeylerini güçlendirebildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik saygısı, özel gereksinimli kardeş, özel gereksinimli bireylerin kardeşi, kardeş ilişkileri, psikososyal uyum

* Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü
ORCID: 0000-0003-0417-7658, mehmetlatif.candemir23@ogr.atauni.edu.tr

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü ORCID: 0000-0001-8364-7149 ismailay@atauni.edu.tr

Introduction

The family is the most important environment where individuals establish their first social interactions, lay the foundations of their personality, and develop self-esteem. When viewed holistically, self-esteem is influenced by family members and the many situations experienced within the family (Kaya et al. 2020). One of these factors is siblings. Siblinghood is one of the closest relationships between people. Individuals experience their first socialisation experiences with their siblings from infancy onwards. Siblingship is a natural form of relationship characterised by unique similarities and differences, as well as mutual interaction (Cicirelli, 1995). However, the birth of a sibling with special needs affects not only the parents but also the lives of the siblings (Di Marino et al., 2018; Esenay and Yiğit, 2018; Kaya et al., 2020). This impact depends on the individual's relationship with their sibling, their developmental characteristics (Konuk Er, 2011), their age (Varol, 2006), their communication with their parents (Angell et al., 2012; Barr and Mcleod, 2010; Elumar and Sani-Bozkurt, 2021; Kaya et al., 2020; Şafak et al., 2015), the size of the family, the family's socio-economic status, the sibling's gender, the age gap between siblings, and the disability group and severity of the sibling with special needs (Elumar and Sani-Bozkurt, 2021). This is because the presence of a family member with special needs significantly alters the roles, responsibilities, needs and desires of other family members (Zoylan, 2005).

Undoubtedly, the siblings of the child with special needs are the most affected by all these dynamic processes (Kaya et al., 2020). The arrival of a sibling with special needs in the family can trigger an adjustment process in siblings and parents, similar to the stages observed in parents—ranging from shock and denial to acceptance; this process can create a breeding ground for the emergence of negative emotions (Aykara, 2015). However, children within the family may develop not only negative but also positive emotions towards their sibling with special needs (Elumar and Sani-Bozkurt, 2021; Luterman, 1987). It is also known that individuals may develop positive emotions towards their sibling with special needs, such as tolerance, empathy, respect for individual differences, taking responsibility for their sibling, helping them, and being more understanding towards them (Hodapp et al., 2010). It is noted that individuals with a sibling with special needs exhibit more mature behaviour relative to their age and that their personality development progresses more rapidly than that of other individuals (Kahraman and Karadayı, 2015; Kaya et al., 2020; Mandleco et al., 2011; Strohm and Nesa, 2010; Şafak et al., 2015).

The literature indicates that individuals in the SIB group may experience anxiety due to the belief that the presence of a sibling with special needs reduces parental attention and affection; they may also exhibit accompanying reactions such as depressive mood, sadness, anxiety symptoms, guilt, withdrawal from social relationships, denial of the situation, and avoidance (Fazlıoğlu et al., 2016; Gürsoy and Sezer, 2020; Olçay-Gül et al., 2015; Yaman and Atasayar, 2014). Sometimes, parents may unknowingly neglect the healthy child (Aykara, 2015; Armahan, 2022; Burke and Montgomery, 2000). By focusing their attention on the sibling with special needs, parents may fail to recognise the needs of the other child. In such cases, the sibling who feels squeezed out by the presence of the sibling with special needs may sometimes feel worthless, guilty, critical, anxious about the future, and judgemental regarding themselves (Avşaroğlu and Gilik, 2017; Dyson et al., 1989; Kao et al., 2011; Kürtüncü Arslan, 2019;

Konuk Er, 2011; Kıvrak, 2019; Martirosyan, 2013; Varol, 2006). In individuals who experience a strong sense of neglect, positive self-perceptions diminish, and difficulties may arise regarding self-love and the development of self-esteem (Chamberlain and Haaga, 2001; Özmen and Atli, 2021; Sarı, Ardahan and Öztornacı, 2016).

A review of the literature reveals that there are numerous studies conducted with individuals in the SSN- present group (Tuncay and Polat, 2019; Kot et al., 2018; Bengisu and Akkaynak, 2021; Victor et al., 2021). In the study by Tuncay and Polat (2019), the relationship between self-esteem levels and academic achievement scores in siblings of typically developing individuals was examined. The findings indicate that self-esteem levels were predominantly moderate to low; however, no significant difference was observed in terms of academic achievement scores. Kot and et al. (2018), meanwhile, reviewed the experiences of families in the group with children with intellectual disabilities, reporting that families may encounter various difficulties in both the social environment and home life regarding self-care, participation in social life, and sibling conflicts. In their study, Bengisu and Akkaynak (2021), whilst investigating the relationship between children with special needs and their siblings, concluded that parental attitudes are reflected in sibling relationships and that as the age gap between siblings decreases, they form more positive relationships. Victor and colleagues (2021), in their qualitative research with two older sisters of a child with Down's syndrome, demonstrated that parental attitudes directly influence the attitude towards the sibling with special needs; they also found that feelings of jealousy among siblings decrease as the siblings grow older. In this context, a review of the literature reveals that studies generally address topics such as self-esteem, academic achievement, parental attitudes, self-care, and the sibling's age factor in relation to the relationship between the child with special needs and their sibling. Furthermore, research in the literature suggests that studies have predominantly focused on the siblings of individuals with special needs, who constitute a single disability group. For this reason, this study focuses on comparing the self-esteem of individuals with siblings in different disability groups with that of individuals whose siblings do not have special needs. However, there are only a limited number of studies in the literature that directly compare the self-esteem of individuals in the 'sibling with special needs' (SSN) and 'no sibling with special needs' (NSSN) groups in terms of the number of siblings (Levante et al., 2025).

Objective

This study aims to determine whether having a sibling with special needs makes a significant difference in the self-esteem levels of individuals aged 14–20. In line with this aim, the study sought to answer the following sub-questions:

- Do the self-esteem levels of the 'sibling with special needs' (SSN) and 'no sibling with special needs' (NSSN) groups differ statistically significantly?
- Do the groups differ significantly in terms of individual and family variables such as self-esteem level, educational attainment, parental educational level and household income level?
- Are there significant differences in the self-esteem levels of individuals with SSN, in terms of their assumption of responsibility towards siblings and basic characteristics related to siblings?

Method

In this study, the causal comparison model, one of the quantitative research methods, was employed. By its very nature, the quantitative research method is an approach that accepts the reality it seeks to establish as a single truth independent of the researcher. The causal comparison model refers to studies aiming to identify the cause-and-effect relationships thought to account for differences between human groups without any intervention (Büyüköztürk et al., 2014).

Participants and Procedure

The study group was formed using criterion sampling, one of the purposeful sampling approaches. In criterion sampling, participants who meet predefined criteria in line with the research objective are

included in the study (Büyüköztürk et al., 2014; Yıldırım and Şimşek, 2018). Consequently, the following criteria were applied to individuals participating in the study in line with the research objectives: participants must have at least one sibling, be aged between 14 and 20, and half of them must have a sibling with special needs. Participants were included in the study on a voluntary basis, and parental consent was obtained verbally. Ethical approval for the study was obtained. After the necessary permissions were obtained, the researcher contacted students attending schools affiliated with the Ministry of National Education, special education schools, and X University via to identify individuals meeting the SSN-present/SSN-absent criteria. A preliminary assessment was conducted to reach participants meeting the specified criteria; preliminary interviews were carried out with a total of 212 individuals who met the SSN-present/SSN-absent conditions. During the data collection process, 5 participants were excluded from the study as they were not present at school on the day of the study, whilst 7 participants were excluded because they had completed the questionnaire form incompletely or incorrectly. Thus, the final sample of the study consisted of a total of 200 participants, comprising 100 individuals in the SSN-present group and 100 in the SSN-absent group. The demographic characteristics of the participants, in accordance with the specified conditions, are presented in Table 1.

Table 1: Demographic Characteristics of Participants

Participants		N	%
Gender	Female	104	52.0
	Male	96	48.0
Age	14–20 years	200	100
Participants' Educational Level	Secondary School	99	49.5
	University Student	101	50.5
Mother's educational level	Illiterate	76	38.0
	Primary school	55	27.5
	Secondary school	28	14.0
	Secondary school	27	13.5
	University	14	7.0
Father's level of education	Illiterate	28	14.0
	Primary school	63	31.5
	Secondary school	43	21.5
	Secondary school	41	20.5
	University	25	12.5
Family income level*	0–12,000 TL (low)	78	39.0
	12,001–25,000 TL (medium)	75	37.5
	25,001 and above (high)	47	23.5
Number of siblings	1–5	119	59.5
	6–10	81	40.5
Sibling with special needs	present.	100	50
	No.	100	50
	Total	200	100

*Classification is based on 2024 TÜİK data.

Table 1 presents the demographic distribution of the participants. 52% of the sample are female and 48% are male, with all participants aged between 14 and 20. An examination of the participants' educational status reveals that 49.5% are in secondary school and 50.5% are at university level. The distribution of mothers' educational levels is as follows: 38% are illiterate, 27.5% have completed primary school, 14% have completed lower secondary school, 13.5% have completed upper secondary school, and 7% have completed university. The educational levels of fathers are as follows: 14% are illiterate, 31.5% have completed primary school, 21.5% have completed lower secondary school, 20.5% have completed upper secondary school, and 12.5% have completed university.

Household income levels, according to the classification used in the study, are: low (0–12,000 TL) 39%, medium (12,001–25,000 TL) 37.5%, and high (25,000 TL and above) 23.5%. Given the

regional conditions in which the sample was drawn, it can be assessed that the income distribution is concentrated in the relatively low/middle income bracket. Furthermore, it was found that 50% of participants belonged to the ‘has a sibling with special needs’ (SSN- present) group and 50% to the ‘does not have a sibling with special needs’ (SSN-absent) group. Detailed information regarding participants in the SSN- present group is presented in Table 2.

The demographic variables of the 100 participants (50%) who indicated they have a sibling with special needs (SWSN) are presented in Table 2.

Table 2. Demographic Information on the Siblings with Special Needs of Individuals in the SIB-present Group

Participants		N	%
Gender	Female	36	36.0
	Male	64	64.0
Disability group	Individuals with intellectual disabilities	49	49.0
	Autism	18	18.0
	Visual	11	11.0
	Hearing	10	10.0
	Chronic illnesses	12	12.0
Receiving education from a private educational institution	Receiving education.	83	83.0
	Not receiving education.	17	47.0
Institutions attended	Special education and rehabilitation centre	45	45.0
	Special needs class	20	20.0
	Home care service	22	22.0
	Inclusion	15	15.0
Need for assistance	Yes, they do.	56	56.0
	No, they do not.	44	44.0
Taking responsibility for your sibling’s care	Yes, I will take responsibility.	52	52.0
	No, I do not take responsibility.	48	48.0
	Total	100	100

Table 2. When examined, the table provides personal information regarding the participants in the ‘sibling with special needs’ group. Regarding the gender of the sibling with special needs, 36% are female and 64% are male. When examining the disability group of the sibling with special needs, 49% were found to have an intellectual disability, whilst 51% were categorised as ‘other’ (18% autism, 11% visual impairment, 10% hearing impairment, 12% chronic illnesses). When assessing whether siblings with special needs are receiving education, it was determined that 83% are receiving education and 47% are not. Accordingly, 45% of individuals with special needs attend special education and rehabilitation centres, whilst 57% attend other settings (20% special needs classes, 22% home care services and 15% inclusive education). When examining whether siblings with special needs require assistance, it was found that 56% require assistance, whilst 44% do not. Regarding the assumption of responsibility for a sibling with special needs, 52% take on this responsibility, whilst 48% do not.

Data Collection Process

In line with the research objective, interviews were conducted with institutional officials working at schools affiliated with the Ministry of National Education and special education and rehabilitation centres in X Centre and X district, and, in accordance with ethical principles, individuals aged 14–20 with (SSN- present) and without (SSN- absent) a sibling with special needs were reached. Voluntary participation was the basis of the study. The families of participants under the age of 18 were informed about the research process, and written informed consent was obtained from parents or legal guardians. For participants aged 18–20, a voluntary participation consent form was obtained. In this context, the Parental Consent Form (Appendix 1) was used for participants under the age of 18, and the Voluntary Participation Consent Form (Appendix 2) was used for participants aged 18 and over. The same consent and implementation process was followed for the siblings of students with typical development. Once

the necessary consents had been obtained, the questionnaire was distributed to the participants and completed under the supervision of the researcher.

Data Collection Tool

Personal Information Form

The personal information collection form used in this study is a two-part form prepared by the researcher following expert consultation. The first section of the form consists of statements designed to collect demographic information—such as age, gender, education, income status, and parental education level—from all participants in the SSN-present/SSN-absent groups. The second section of the form consists of questions to be completed by participants in the SSN-present group, designed to determine the sibling's gender, age, disability group, and whether they are receiving education. The form takes an average of 8–10 minutes to complete.

Rosenberg Self-Esteem Scale Short Form (RBSÖ-KF)

In this study, the Rosenberg Self-Esteem Scale Short Form (RBSÖ-KF) was used to measure self-esteem. Developed by Rosenberg, the scale is a valid and reliable measurement tool widely used in psychological and psychiatric studies to assess self-esteem, including among adolescents. The adaptation, validity and reliability study of the scale into Turkish was conducted by Çuhadaroğlu (1986). The RBSÖ-KF consists of 10 items, and the scores obtained from the scale range from 10 to 40. In Çuhadaroğlu's (1986) study, the scale's validity coefficient was reported as $r = 0.71$, and the test-retest reliability coefficient as $r = 0.75$. In this study, however, the scale's Cronbach's Alpha internal consistency coefficient was calculated as $r = 0.76$.

Data Analysis

In this study, data analysis was conducted using the SPSS-25 software package. To assess the applicability of the ANCOVA analysis, the necessary assumptions were tested prior to analysis. In this context, whether the data exhibited a normal distribution was examined through skewness and kurtosis values and normality findings. The findings indicated that the data met the assumption of normal distribution and that parametric analyses could be applied (Jondeau and Rockinger, 2003; Kalaycı, 2009; Shao, 2002). The analysis process and the groups included in the analysis are summarised in Figure 1.

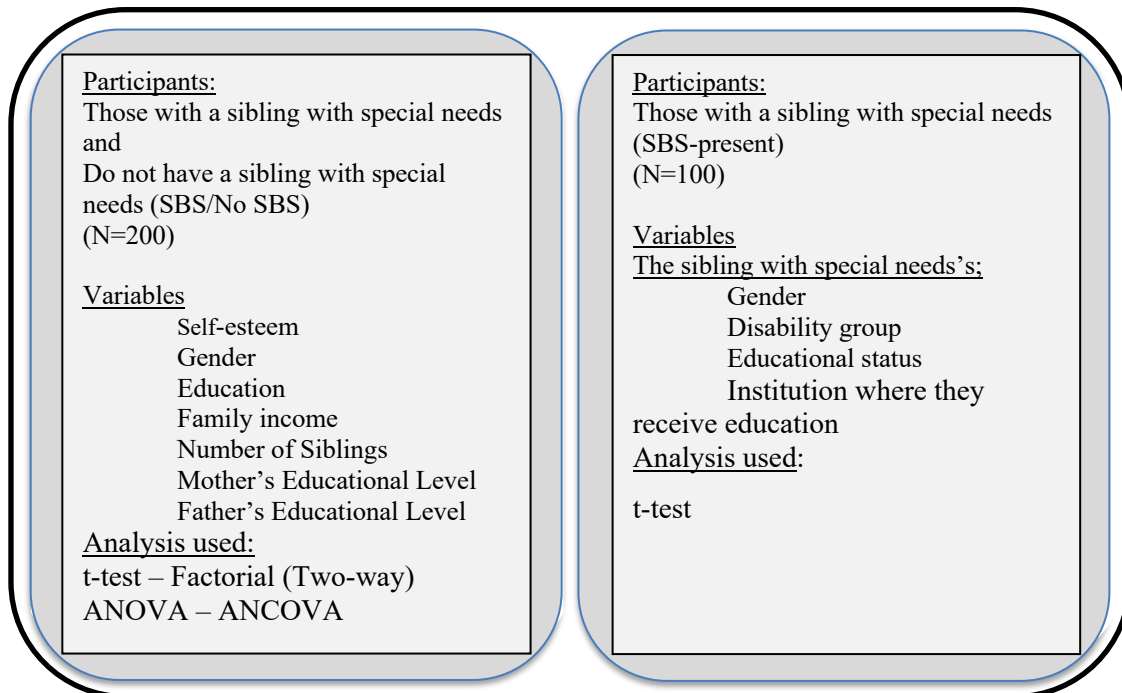

Figure 1. Participants and Analyses

As can be seen in Figure 1 above, the analyses were completed in two parts. The first set of analyses included all participants in both the ‘with special needs sibling’ and ‘without special needs sibling’ groups. The analyses in the second part were conducted solely on the self-esteem scores of individuals in the ‘with special needs sibling’ group.

In the first set of analyses, a t-test was performed on self-esteem scores according to the variable ‘having a sibling with special needs’; a (factorial) two-way ANOVA; and ANCOVA tests were used for the variables of family income level, mother’s educational level and father’s educational level. In the analyses of the second section, statistical analyses were conducted using a t-test only for individuals in the SSN- present group, based on the variables of the sibling with special needs’ gender, educational status, special needs group, educational institution, need for assistance, and the individual’s assumption of responsibility regarding their sibling.

Certain assumptions must be met for the *ANCOVA* test to be used as a statistical analysis. Consequently, it was examined whether the assumptions listed below were met. These are: “Is there a significant difference in self-esteem scores between individuals in the ‘SSN-present’ and ‘SSN-absent’ groups in terms of gender, educational level, family income level and number of siblings? To answer the question "Factor 1", the arithmetic means, Skewness and Kurtosis values of Factor 1 were first examined. Accordingly, it was determined that the Skewness and Kurtosis values fell between -3 and +3, and it can be said that they satisfy the assumption of normal distribution (Jondeau and Rockinger 2003; Kalaycı, 2009; Shao, 2002). Consequently, as the assumption of a normal distribution was met, it was observed that covariates could be included and that the basic assumption for *ANCOVA* could be satisfied.

Findings

This section presents data on the differences in self-esteem levels between individuals in the SSN-present and SSN-absent groups and demographic variables.

Table 3. Results of the t-test for RBSÖ-KF scores according to the SIB-present/SIB-absent groups

Sibling with special needs (SSN)	<i>N</i>	\bar{X}	<i>S</i>	<i>Sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
SSN present	100	31.61	2.82	198	29.85	.000*
SSN absent	100	19.18	3.05			

** $p < .01$, * $p < .05$

Table 3 compares the self-esteem scores of the ‘with special needs sibling’ and ‘without special needs sibling’ groups. RBSÖ-KF scores show a significant difference according to the variable of having a sibling with special needs ($t_{(198)} = 29.35$, $p < .01$). Consequently, it was observed that the scale scores of the SSN-present group were higher than those of the SSN-absent group. In this context, the higher mean score of the SSN-present group suggests that the level of self-esteem in this group may be relatively lower.

Table 4. RSBÖ-KF Scores of the SSD-present and SSD-absent Groups According to Demographic Variables

Sibling with special needs (SSN)	Gender	Female			Male			Total		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Yes	Yes	36	31.33	3.18	64	31.76	2.62	100	31.61	2.82
	None	68	19	2.15	32	19.43	4.43	100	19.18	3.05
May										
Sibling with special needs (SSN)	Level of education	Secondary school			University			Total		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Exists	Exists	42	31.93	3.53	58	31.16	2.62	99	27.17	7.27
	None	57	20.76	2.88	43	17.98	2.88	101	23.57	6.01
Sibling with special needs (SSN)	Number of siblings	1-5 siblings			5-10 siblings			Total		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Exists	Exists	67	31.64	2.63	33	31.54	3.23	100	31.61	2.82
	None	52	18.98	3.16	48	19.39	2.95	100	19.18	3.05

SIB: Siblings with special needs

In Table 4, the mean self-esteem scores of the SSD-present and SSD-absent groups were examined in terms of the variables of gender, educational level and number of siblings. Accordingly, it was determined that the mean self-esteem scores for girls in the SIB group were ($\bar{x} = 31.33$) and for boys ($\bar{x} = 31.76$). Furthermore, it was observed that the average self-esteem scores for girls in the SSN-no group were ($\bar{x} = 19.05$) and for boys ($\bar{x} = 19.43$). Furthermore, when examining the average self-esteem scores in relation to the educational level variable, it was found that the average self-esteem scores for secondary school students in the SSN-present group were ($\bar{x} = 31.93$) and for university students ($\bar{x} = 31.16$). Furthermore, it is observed that the mean self-esteem scores for high school students in the SSN-no group were ($\bar{x} = 20.76$) and for university students ($\bar{x} = 17.98$). When self-esteem scores in the SSN-present and SSN-absent groups were examined according to the number of siblings variable, it was observed that the mean self-esteem scores for individuals with 1-5 siblings in the SSN-present group were ($\bar{x} = 31.64$), whilst those with 5-10 siblings were ($\bar{x} = 31.54$). Furthermore, it was determined that the mean self-esteem scores for individuals in the SSN-no group with 1-5 siblings were ($\bar{x} = 18.98$) and for those with 5-10 siblings were ($\bar{x} = 19.39$).

The results of *the* factorial (two-factor) *ANOVA* for self-esteem scores in relation to the demographic variables (gender, educational level and number of siblings) of the SSN-present and SSN-absent groups are shown in Table 5.

Table 5. ANOVA Results for RBSÖ-KF Scores According to Demographic Variables in the SSN-present and SSN-absent Groups

	df	F	Significance level
Gender	1	.844	.359
Sibling with special needs	1	776.800	.000
C x SSN	1	.004	.952
Total	200		
	Sd	F	Significance level
Level of education	1	19.94	.000*
Sibling with special needs	1	938.730	.000
ÖD x SSN	1	6.465	.012
Total	200		
	Sd	F	Significance level
Number of siblings	1	.136	.712
Sibling with special needs	1	826.240	.000
KS x SSN	1	.351	.554
Total	200		

C: Gender, SSC: Siblings with Special Needs, ED: Educational Level, SN: Number of Siblings

Upon examining Table 5, there is no significant difference in self-esteem scores between the SSD-present and SSD-absent groups in terms of the gender variable [$F_{(1, 196)} = .004, p > .01$]. There is a significant difference in self-esteem scores between the SSD-present and SSD-absent groups in terms of the educational level variable [$F_{(1, 196)} = 19.49, p < .01$]. According to the RBSÖ-KS scale, it is known that as self-esteem scores increase, the level of self-esteem decreases; conversely, as self-esteem scores decrease, the level of self-esteem increases. Accordingly, when examining the self-esteem scores of the SSN-present and SSN-absent groups, it is observed that as educational level increases, the level of self-esteem also increases. Furthermore, there is no significant difference between the SSN-present and SSN-absent groups in terms of the number of siblings and self-esteem scores [$F_{(1, 196)} = .351, p > .01$].

The ANCOVA results for the self-esteem scores of the SSN-present and SSN-absent groups in relation to demographic variables (family income, mother's educational level, father's educational level) are shown in Table 6.

Table 6. ANCOVA Results for RBSÖ-KF Scores and Demographic Variables in the SSN-present and SSN-absent Groups

	Groups	Source of variance	Sum of Squares	df	Mean of squares	F	Difference	Significance level
Family income	Low (1)	RSBÖ (Reg.)	41.160	3	13.741	306.891	1. (0.10) – 3.*	.000
	Medium (2)	Group	.314	1	157	3.508	2. (0.11) – 3.*	.032*
	High (3)	Error	8.776	196				
		Total	50.000	200				
Mother's educational level	Illiterate (1)	RSBÖ (Reg.)	41.459	5	8.292	188.333	1. (0.00) – 5.*	.000
	Primary school (2)	Group	.549	1	.137	3.117	2 (0.00) - 5.*	.016*
	Secondary school (3)	Error	8.541	196			3. (0.00) – 5.*	
	Secondary school (4)	Total	50.000	200			4. (0.00) – 5.*	
	University (5)							
Father's educational level	Illiterate (1)	RSBÖ (Reg.)	41.599	5	8.320	192.125	1. (0.00) – 5.*	.000
	Primary school (2)	Group	.689	1	.172	3.979	2. (0.00) – 5.*	.004*
	Secondary school (3)	Error	8.401	194			3.(0.00) – 5.*	
	Secondary School (4)	Total	50.000	200			4. (0.00) – 5.*	
	University (5)							

** $p < .01$, * $p < .05$

Table 6 presents the ANCOVA results for the scores obtained by the SSN-present and SSN-absent groups on the RBSÖ-KF scale in relation to the variables of family income level, mother's educational level and father's educational level. According to the analysis results, a significant difference was found between self-esteem scores and family income level [$F_{(3,508)} = .032^*$, $p < .05$]. Similarly, it was found that self-esteem scores showed significant differences according to the variables of the mother's educational level [$F_{3,117} = .016^*$, $p < .05$] and the father's educational level [$F_{3,979} = .004^*$, $p < .05$]. Post-hoc (Bonferroni) analyses indicate which groups exhibited these differences. According to the RBSÖ-KF scoring system, a decrease in scores indicates an increase in self-esteem levels. Accordingly, it was observed that as family income and parental educational levels increased, individuals' self-esteem levels rose.

The self-esteem scores of the SSN- present group were also examined in relation to variables concerning the sibling with special needs. In this context, the self-esteem scores of the 100 (50%) individuals in the SSN- present group were compared in terms of the gender of the sibling with special needs, the type of disability, whether the sibling was receiving education, whether the sibling required assistance, and the individual's level of responsibility towards their sibling. An independent samples t-test was applied to determine whether there was a significant difference in self-esteem scores based on these variables. The results are presented in Table 7.

Table 7. Comparison of Self-Esteem Scores Between the ‘Sibling with Special Needs’ and ‘No Sibling with Special Needs’ Groups According to the Sibling’s Demographic Characteristics

Sibling with special needs		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Gender	Girl	42	31.95	3.13	98	1.031	.305
	Male	58	31.36	2.57			
Disability group		N	\bar{x}	S	sd	t	p
	Intellectual disability	49	31.26	3.10	98	1.197	.234
	Other	51	31.94	2.52			
Educational attainment		N	\bar{x}	S	sd	t	p
	Yes	83	31.60	2.26	98	.023	.98
	No	17	31.61	3.37			
Educational institution		N	\bar{x}	S	sd	t	p
	Special education and rehabilitation centre	55	31.41	2.97	98	.748	.45
	Other	45	31.84	2.65			
Need for assistance		N	\bar{x}	S	sd	t	p
	Requires	56	31.55	3.05	98	.224	.83
	Does not require	44	31.68	2.54			

* $p < .01$, * $p < .05$.

As shown in Table 7, the self-esteem scores of the SSN-present group do not differ according to the gender of the sibling with special needs [$t_{(1.031)}, p > .05$]. In other words, whilst having a sibling with special needs affects self-esteem scores [$(t_{198} = 29.35, p < .01)$], whether the sibling with special needs is a girl or a boy does not affect their self-esteem scores. There is no significant difference in individuals’ RBSÖ-KF scale scores based on their siblings’ disability group [$t_{(1197.0)}, p > .05$]. There is no significant difference in individuals’ RBSÖ-KF scale scores in terms of their educational status [$t_{(0.23)}, p > 0.05$]. No significant difference was found in individuals’ RBSÖ-KF scale scores in terms of the institutions where their siblings receive education [$t_{0.748}, p > 0.05$]. It was determined that there was no significant difference between individuals’ RBSÖ-KF scale scores and their siblings’ need for assistance [$t_{(.224)}, p > .05$]. A significant difference was observed between individuals’ RBSÖ-KF scale scores and the variable of taking responsibility for their siblings [$t_{(3.36)}, p < .05^*$].

Discussion

In this study, the self-esteem levels of the ‘with special needs sibling’ and ‘without special needs sibling’ groups were examined in terms of demographic variables, and the findings were discussed in relation to similar studies in the literature.

The study revealed a significant difference in self-esteem scores based on the variable of having a sibling with special needs. In this regard, an examination of the self-esteem scores of the ‘SSN-present’ group indicates that their self-esteem levels are lower than those of the ‘SSN-absent’ group. A review of the literature reveals four distinct perspectives on the causes of low self-esteem in individuals. These can be explained as exposure to behaviours such as comparing the individual to others, judging them, forcing them to accept a particular viewpoint, or making them feel that their ideas are not valuable. Rosenberg (1974), however, highlights that self-esteem is shaped by social interaction. Individuals in the group with a sibling with intellectual disabilities may experience difficulties in engaging in social interaction with their siblings. When they witness the relationships their peers have with their siblings, they may compare their own relationships and consequently feel inadequate, guilty or excluded. Therefore, low self-esteem is a likely scenario for this group. However, contrary to the findings of this study, Saban and Arıkan (2013) found that children with a mentally disabled sibling had higher levels of self-esteem compared to those without. Nevertheless, this study identified that being in the SSN-present group had a negative impact on self-esteem.

Studies examining significant differences in self-esteem according to gender present varying perspectives in the literature. While some of these studies demonstrate that self-esteem varies significantly by gender (Kaner, 2000), others indicate that there is no significant difference between self-esteem levels and gender (Block and Robbins, 1993; Kaner, 2000; Tuncay and Polat, 2019). Furthermore, in the study by , no significant difference was found between self-esteem and the gender variable for individuals in either group. When considering the siblings of individuals with special needs, it is observed that they undergo similar processes. These individuals, regardless of whether they are girls or boys, take on responsibilities and assist their parents when there is a sibling with special needs in the family. They may sometimes find it difficult or tiring, but they continue to support their parents out of a sense of responsibility. Consequently, the absence of a difference in self-esteem between girls and boys can be considered a plausible outcome.

A difference has been identified between individuals' self-esteem and their educational attainment. There are three key points in developing self-esteem. These are: being respected by others, the individual feeling competent, and self-awareness that develops through valuing one's own feelings and thoughts. At this stage, the individual's self-confidence is a process whose foundations are laid in early childhood, yet they remain dependent on their parents. However, as adolescence begins, the individual starts to question everything they have learnt from their family up to that point and what they have observed in their surroundings. During this period, they are expected to be able to express their own ideas more clearly, to feel a need for respect, and to wish to exist as a 'self' within society. However, for individuals with a sibling with special needs, this process can be more challenging. An individual who wishes to be respected in their social circle and to have self-confidence may feel inadequate and worthless due to their sibling's condition. It is thought that as they grow older, they will find it easier to accept that this process is not about them and that their sense of self will have developed. Therefore, it is reasonable to state that a significant difference between self-esteem scores and educational level is an expected outcome. Contrary to our findings, Tuncay and Polat's (2019) study determined that self-esteem did not differ significantly with educational level. At this point, it can be said that the study was limited in terms of the educational level variable.

A significant difference was found between self-esteem scores and the family income level variable. When assessed in terms of the individuals' age group, it can be considered that their families' resources may be utilised as a tool in socialisation. However, individuals who perceive having a sibling with special needs as a negative factor may view their family's income level as a force capable of overshadowing this. A review of the literature reveals that in the studies by Erbil et al. (2006), whilst self-esteem was found to be significantly related to family income level, it was also determined that individuals from high-income families tended to have high self-esteem, whereas those from low-income families tended to have low self-esteem.

A significant difference was found between self-esteem scores and the educational levels of the mother and father. It is thought that the educational levels of the mother and father raise the individuals' levels of self-awareness and act as a factor contributing to self-esteem. As the parents' educational levels increase, they exhibit supportive behaviours in many areas, such as valuing the individual's opinions, encouraging self-expression, and respecting their decisions. Consequently, it is thought that this is a factor that has a positive effect on self-esteem in both the SSN-present and SSN-absent groups. A review of the literature reveals numerous studies demonstrating that parents' educational level positively influences self-esteem (Çam et al., 2000; Erbil et al., 2006; Güngör, 1989; Saban and Arıkan, 2013). However, contrary to these research findings, Auletta and De Rosa (1991), Dilek and Aksoy (2013), Baybek and Yavuz (2005), and Saban and Arıkan (2013) noted in their studies that there was no significant difference between individuals' self-esteem and their parents' educational levels.

No significant difference was observed between self-esteem scores and the number of siblings. Upon reviewing the studies, research involving individuals in the 'with special needs sibling' group has been identified. However, no study has been found that compares the 'with special needs sibling' and 'without special needs sibling' groups in terms of the number of siblings. It is believed that this aspect

of the research will contribute to the literature. Furthermore, it is thought that adding a variable regarding whether the individual is older or younger than their sibling with special needs would yield more meaningful results.

In the study, variables related to the siblings of individuals in the ‘sibling with special needs’ group were examined across numerous variables to determine whether they differed significantly from self-esteem scores. The results of the study revealed that there were no significant differences in the self-esteem scores of individuals in the SSN-present group in relation to variables such as the gender of the sibling with special needs, the type of disability, educational status, educational institution, and the need for assistance. In the literature, Tuncay and Polat (2019) sought to establish the relationship between academic achievement and self-esteem in individuals with a sibling with an intellectual disability; their findings revealed that there were no significant differences in self-esteem among healthy individuals based on gender, age, or educational level.

In the study, a significant difference was observed between individuals’ self-esteem scores and the variable of taking responsibility for a sibling with special needs. It can be said that when individuals take on responsibilities regarding their siblings with special needs, they become individuals with high emotional intelligence, capable of thinking more positively, possessing developed empathy, having the ability to manage their emotions, and possessing high problem-solving skills (Kaya et al., 2020; Perenc & Pęczkowski, 2018; Vatne & Zahl, 2017; Rokstad et al., 2015). In our study, however, self-esteem among individuals in the ‘siblings with special needs’ group was not examined as a single dimension. Whilst variables related to individuals without special needs were included, those related to individuals with special needs were also examined. Consequently, it is believed that the variables addressed in our study will shed light on the literature.

Conclusion

In this study, the self-esteem of individuals with and without a sibling with special needs was examined using quantitative data. Whilst the findings provide important insights, the fact that self-esteem is a construct closely linked to subjective experiences suggests that incorporating qualitative methods into future studies could be beneficial. In particular, examining the experiences individuals have with their siblings with special needs through in-depth interviews could contribute to a more comprehensive interpretation of the quantitative findings. In this regard, the use of mixed-methods designs could make the multi-dimensional nature of the subject more apparent.

On the other hand, considering the potential effects of whether the sibling with special needs is older or younger than the individual on sibling relationships and self-esteem, it is considered important that this variable be addressed separately in future research. The assumption that sibling birth order and age-related perceptions of responsibility may be associated with self-esteem could provide a different perspective for new studies.

Finally, the fact that this study was conducted in a rural area may have limited the demographic diversity of the sample group. Studies involving samples that include regions with different socio-economic and cultural characteristics would enhance the generalisability of the findings and allow for a broader perspective on the subject.

Declarations and Explanations

1. Declaration of researchers’ contribution: The author contributed to the preparation of the article. This contribution includes the drafting of the introduction, methods and results sections, as well as the collection of study data. The contribution rate is 30%. The author also contributed to the structuring of the study, data analysis and finalising the study.

2. Conflict of interest: “There is no conflict of interest.”

3. Ethics Report: Participants were included in the study on a voluntary basis, and parental consent was obtained verbally. Ethical approval was obtained for the study.

4. Research Model: This study follows the research article model. The causal comparison model, a quantitative research method, was employed in this study. This method was chosen as the study investigated the difference in self-perception between individuals with and without a sibling with special needs.

TÜRKÇE SÜRÜM

Giriş

Aile, bireylerin ilk sosyal etkileşimi kurduğu, kişiliğinin temellerinin atıldığı ve benlik saygısının oluştuğu en önemli ortamdır. Aileye bütünsel olarak bakıldığında, benlik saygısı aile üyelerinden ve yaşanan birçok durumdan etkilenmektedir (Kaya, vd. 2020). Bu faktörlerden biri de kardeşlerdir. Kardeşlik, insanlar arasındaki en yakın ilişkilerden biridir. Bireyler, bebeklik dönemiyle beraber ilk sosyalleşme deneyimlerini kardeşleriyle yaşarlar. Kardeşlik, kendilerine özgü benzerliklerin ve farklılıkların olduğu, aynı zamanda karşılıklı etkileşimde buldukları doğal bir ilişki biçimidir (Cicirelli, 1995). Ancak kardeşlerden birinin özel gereksinimli olarak dünyaya gelmesi sadece ebeveynleri değil kardeşlerin yaşamını da etkilemektedir (Di Marino, vd. 2018; Esenay ve Yiğit, 2018; Kaya, vd., 2020). Bu etki, bireyin kardeşiyle olan ilişkisine, gelişim özelliklerine (Konuk Er, 2011), yaşına (Varol, 2006), ebeveyni ile olan iletişimine (Angell, vd., 2012; Barr ve McLeod, 2010; Elumar ve Sani-Bozkurt, 2021; Kaya, vd. 2020; Şafak, vd. 2015), ailenin büyüklüğüne, ailenin sosyo-ekonomik durumuna, kardeşin cinsiyetine, kardeşler arasındaki yaş farkına, özel gereksinimli kardeşin engel grubu ve derecesine (Elumar ve Sani-Bozkurt, 2021) göre farklılık göstermektedir. Çünkü, ailedeki bir bireyin özel gereksinimli olması, ailedeki diğer bireylerin rollerini, sorumluluklarını, ihtiyaçlarını ve isteklerini büyük oranda değiştirmektedir (Zoylan, 2005). Tüm bu dinamik süreçler içerisinde en çok etkilenen şüphesiz özel gereksinimli çocuğun kardeşleridir (Kaya, vd., 2020). Özel gereksinimli bir kardeşin aileye katılması, kardeşlerde ve ebeveynlerde görülen sürece benzer biçimde şok, inkâr ve kabullenmeye uzanan bir uyum sürecini tetikleyebilmekte; bu süreçte olumsuz duygulanımların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir (Aykara, 2015). Bununla birlikte ailedeki çocuklar, özel gereksinimli kardeşlerine karşı olumsuz duyguların yanısıra olumlu duygular da geliştirebilmektedirler (Elumar ve Sani-Bozkurt, 2021; Luteran, 1987). Bireyin özel gereksinimli kardeşine karşı hoşgörü, empati, bireysel farklılıklara saygı, kardeşiyle ilgili sorumluluk alma, ona yardımcı olma, ona karşı daha anlayışlı olma gibi olumlu duygular geliştirdiği de bilinmektedir (Hodapp, vd., 2010). Özel gereksinimli kardeşe sahip bireylerin, yaşlarına kıyasla daha olgun davranışlar sergiledikleri ve kişilik gelişimlerinin diğer bireylere göre daha hızlı ilerlediği belirtilmektedir (Kahraman ve Karadayı, 2015; Kaya, vd., 2020; Mandleco, vd., 2011; Strohm ve Nesa, 2010; Şafak, vd., 2015).

Alanyazında, ÖGK-var grubundaki bireylerin, özel gereksinimli kardeşin varlığının ebeveyn ilgisini ve sevgisini azaltacağı düşüncesiyle kaygı yaşayabildikleri; buna eşlik eden biçimde depresif duygulanım, üzüntü, anksiyete belirtileri, suçluluk, sosyal ilişkilerden geri çekilme, durumu reddetme, görmezden gelme vb. tepkiler gösterebildikleri ifade edilmektedir (Fazlıoğlu, vd: 2016; Gürsoy ve Sezer, 2020; Olçay-Gül, vd., 2015; Yaman ve Atasayar, 2014). Bazen de ebeveynler farkında olmadan sağlıklı çocuğu ihmal edilebilmektedir (Aykara, 2015; Armahan, 2022; Burke ve Montgomery, 2000). Ebeveynler ilgilerini özel gereksinimli kardeşe yoğunlaştırarak diğer bireyin ihtiyaçlarının farkında olmayabilirler. Bu durumda özel gereksinimli kardeşin varlığıyla sıkışmış hisseden birey; bazen kendisiyle ilgili olarak değersiz, suçlayıcı, eleştirel, geleceğe dair kaygılı ve yargılayıcı hissedebilmektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Dyson, vd., 1989; Kao, vd., 2011; Kürtüncü Arslan, 2019; Konuk Er, 2011; Kıvrak, 2019; Martirosyan, 2013; Varol, 2006). İhmal duygusunu yoğun olarak yaşayan bireylerde kendisiyle ilgili olumlu düşünceler azalmakta ve kendini sevme ve benlik saygısının oluşumu ile ilgili sorunlar yaşanabilmektedir (Chamberlain ve Haaga, 2001; Özmen ve Atli, 2021; Sarı, Ardahan ve Öztornacı, 2016).

Literatür incelendiğinde ÖGK-var grubundaki bireylerle yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır (Tuncay ve Polat, 2019; Kot, vd. 2018; Bengisu ve Akkaynak, 2021; Victor, vd. 2021). Tuncay ve Polat (2019) çalışmasında, zihinsel yetersizliği bulunan çocukların tipik gelişim gösteren bireylerin kardeşlerinde benlik saygısı düzeyleri ile akademik başarı skorları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Söz konusu bulgular, benlik saygısı düzeyinin çoğunlukla orta ve düşük düzeylerde seyrettiğini; buna karşın akademik başarı skorları açısından anlamlı bir farklılaşma saptanmadığını göstermektedir. Kot ve

arkadaşları (2018) ise ÖGK-var grubunda yer alan ailelerin deneyimleri gözden geçirilmiş, ailelerin hem sosyal çevrede hem de ev yaşamında özbakım, sosyal yaşama katılım ve kardeşler arası çatışmalar bağlamında çeşitli güçlüklerle karşılaşabildiğini raporlamıştır. Bengisu ve Akkaynak (2021) ise araştırmalarında, özel gereksinimli çocuklar ve kardeşlerinin ilişkisini araştırdıkları çalışmada ebeveyn tutumlarının kardeş ilişkisine yansıdığı ve kardeşler arasındaki yaş farkı azaldıkça kardeşlerin daha olumlu ilişki kurdukları sonucuna ulaşmışlardır. Victor ve arkadaşları (2021) ise down sendromlu çocuğun iki ablasıyla yaptıkları nitel araştırmalarında, ebeveyn tutumlarının özel gereksinimli kardeşe yönelik tutumu doğrudan etkilediğini; kardeşlerde yaş büyüdükçe ortaya çıkan kıskançlık duygusunun azaldığını ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; genellikle özel gereksinimli çocuk ve kardeşin ilişkisinin benlik saygısı, akademik başarı, ebeveyn tutumları, özbakım, kardeşin yaş faktörü gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Ayrıca literatürdeki araştırmalarda, çalışmaların tek engel grubu olan özel gereksinimli bireylerin kardeşleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada farklı engel gruplarında kardeşi olan bireyler ile kardeşi özel gereksinimli olmayan bireylerin benlik saygısının karşılaştırılmasına odaklanılmıştır. Bununla birlikte, alanyazında ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarındaki bireylerin benlik saygısını kardeş sayısı değişkeni bakımından doğrudan karşılaştıran çalışmalara sınırlı düzeyde rastlanmaktadır (Levante vd., 2025).

Amaç

Bu araştırma, özel gereksinimli kardeşe sahip olma durumunun 14-20 yaş arası bireylerin benlik saygısı düzeyleri açısından anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

- ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmakta mıdır?
- Benlik saygısı düzeyi, öğrenim düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve hane gelir düzeyi gibi bireysel/ailevi değişkenlere göre gruplar arasında anlamlı biçimde değişmekte midir?
- ÖGK-var bireylerin benlik saygısı düzeyleri, kardeşe ilgili sorumluluk alma durumu ve kardeşe ilişkin temel özellikler açısından anlamlı fark var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemi doğası gereği, ortaya koymaya çalıştığı gerçeğin tek bir gerçek ve araştırmacıdan bağımsız olduğunu kabul eden bir yaklaşımdır. Nedensel karşılaştırma modeli, insan grupları arasındaki farklılığa sebep olduğu düşünülen neden-sonuçların herhangi bir müdahale olmadan belirlemeyi amaçlayan araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2014).

Katılımcılar ve Prosedür

Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yaklaşımlarından ölçüt örnekleme kullanılarak oluşturulmuştur. Ölçüt örnekleme yönteminde, araştırma amacı doğrultusunda önceden tanımlanan kriterleri karşılayan katılımcılar çalışma kapsamına dâhil edilir (Büyüköztürk vd., 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu nedenle araştırmaya katılacak olan bireylerin araştırma amaçları doğrultusunda; katılımcıların en az bir kardeşe sahip olması, 14-20 yaş aralığında olması, yarısının özel gereksinimli kardeşe sahip olması şartları aranmıştır. Araştırmaya gönüllülük ilkesi kapsamında dahil edilmiş ve ebeveyn izinleri sözlü olarak alınmıştır. Araştırma için silinmiştir etik izin onayı alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı, ÖGK-var/ÖGK-yok kriterlerini sağlayan bireyleri belirlemek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar, özel eğitim okulları ile X Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere ulaşmıştır. Belirlenen kriterlere uygun katılımcılara ulaşmak amacıyla ön değerlendirme yapılmış; ÖGK-var/ÖGK-yok koşullarını sağlayan toplam 212 kişiyle ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde, toplam katılımcılardan 5'i uygulama gününde okulda bulunmadığı için, 7 katılımcı ise anket formunu eksik veya hatalı doldurduğu için çalışma kapsamı

dışında bırakılmıştır. Böylece araştırmanın nihai örnekleme, ÖGK-var grubu 100 ve ÖGK-yok 100 birey olmak üzere toplam 200 katılımcıdan oluşturulmuştur. Belirtilen şartlar doğrultusunda katılımcılara ait demografik özellikler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara ait Demografik Özellikler

Katılımcılar		N	%
Cinsiyet	Kız	104	52.0
	Erkek	96	48.0
Yaş	14-20 yaş	200	100
Katılımcıların Eğitim Düzeyi	Lise Öğrencisi	99	49.5
	Üniversite Öğrencisi	101	50.5
Annenin eğitim düzeyi	Okuryazar değil	76	38.0
	İlkokul	55	27.5
	Ortaokul	28	14.0
	Lise	27	13.5
	Üniversite	14	7.0
Babanın eğitim düzeyi	Okuryazar değil	28	14.0
	İlkokul	63	31.5
	Ortaokul	43	21.5
	Lise	41	20.5
	Üniversite	25	12.5
Ailenin gelir düzeyi*	0-12000 tl (düşük)	78	39.0
	12001-25000 tl (orta)	75	37.5
	25001 ve üstü (yüksek)	47	23.5
Kardeş sayısı	1-5	119	59.5
	6-10	81	40.5
Özel gereksinimli kardeş	var.	100	50
	yok.	100	50
	Toplam	200	100

*2024 TÜİK verilerine göre verilerine göre sınıflama yapılmıştır.

Tablo 2. ÖGK-var Grubundaki Bireylerin Özel Gereksinimli Kardeşlerine ait Demografik Bilgileri

Katılımcılar		N	%
Cinsiyeti	Kız	36	36.0
	Erkek	64	64.0
Engel grubu	Zihinsel yetersizliği olan bireyler	49	49.0
	Otizm	18	18.0
	Görme	11	11.0
	İşitme	10	10.0
	Kronik hastalıklar	12	12.0
Özel Eğitim kurumundan alma	Eğitim alıyor.	83	83.0
	Eğitim almıyor.	17	47.0
Devam ettiği kurumlar	Özel eğitim ve rehabilitasyon kurumu	45	45.0
	Özel alt sınıf	20	20.0
	Evde bakım hizmeti	22	22.0
	Kaynaştırma	15	15.0
Yardıma ihtiyaç duyma	Evet, ihtiyaç duyar.	56	56.0
	Hayır, ihtiyaç duymaz.	44	44.0
Kardeşin bakımıyla ilgili sorumluluk alma	Evet, sorumluluk alırım.	52	52.0
	Hayır, sorumluluk almam.	48	48.0
Toplam		100	100

Tablo 2. İncelendiğinde ÖGK-var grubundaki katılımcıların, kardeşleri ile ilgili kişisel bilgilerine yer verilmiştir. Özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine bakıldığında ise %36’sının kız, %64’ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli kardeşin engel grubuna bakıldığında; %49’unun zihinsel

yetersizlik olduğu görülürken; %51'inin diğer (% 18 otizm, % 11 görme, % 10 işitme, % 12 kronik hastalıklar) olarak gruplandırıldığı görülmektedir. Özel gereksinimli kardeşlerin eğitim alıp almama durumu değerlendirildiğinde; %83'ünün eğitim aldığı ve %47'sinin ise eğitim almadığı belirlenmiştir. Buna göre, özel gereksinimli bireylerin %45'inin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine, %57'sinin ise diğer (%20 özel alt sınıf, %22 evde bakım hizmetleri ve %15 kaynaştırma) devam ettiği görülmektedir. Özel gereksinimli kardeşin yardıma ihtiyaç duyup duymamasına bakıldığında ise %56'sının yardıma ihtiyaç duyduğunu ve %44'ünün ise yardıma ihtiyaç duymadığı belirlenmiştir. Özel gereksinimli kardeşle ilgili sorumluluk alma durumunda ise %52'sinin sorumluluk aldığı ve %48'inin ise sorumluluk almadığı görülmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın amacı doğrultusunda, X Merkez ve X ilçesindeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullar ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan kurum yetkilileriyle görüşülmüş ve etik ilkeler gözetilerek 14-20 yaş aralığında, özel gereksinimli kardeşi olan (ÖGK-var) ve olmayan (ÖGK-yok) bireylere ulaşılmıştır. Araştırmaya gönüllü katılım esas alınmıştır. 18 yaşından küçük bireylerin aileleri araştırma süreci hakkında bilgilendirilmiş ve ebeveyn/yasal vasilerden yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır. 18-20 yaş arasındaki bireylerden ise gönüllü katılım onam formu temin edilmiştir. Bu kapsamda, 18 yaş altındaki katılımcılar için Ebeveyn İzin Formu (EK-1), 18 yaş ve üzerindeki katılımcılar için ise Gönüllü Katılım Onam Formu (EK-2) kullanılmıştır. Aynı izin ve uygulama süreci, normal gelişim gösteren öğrencilerin kardeşleri için de yürütülmüştür. Gerekli izinler alındıktan sonra, katılımcılara anket formu dağıtılmış ve formların araştırmacı gözetiminde doldurulması sağlanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Kişisel Bilgi Formu

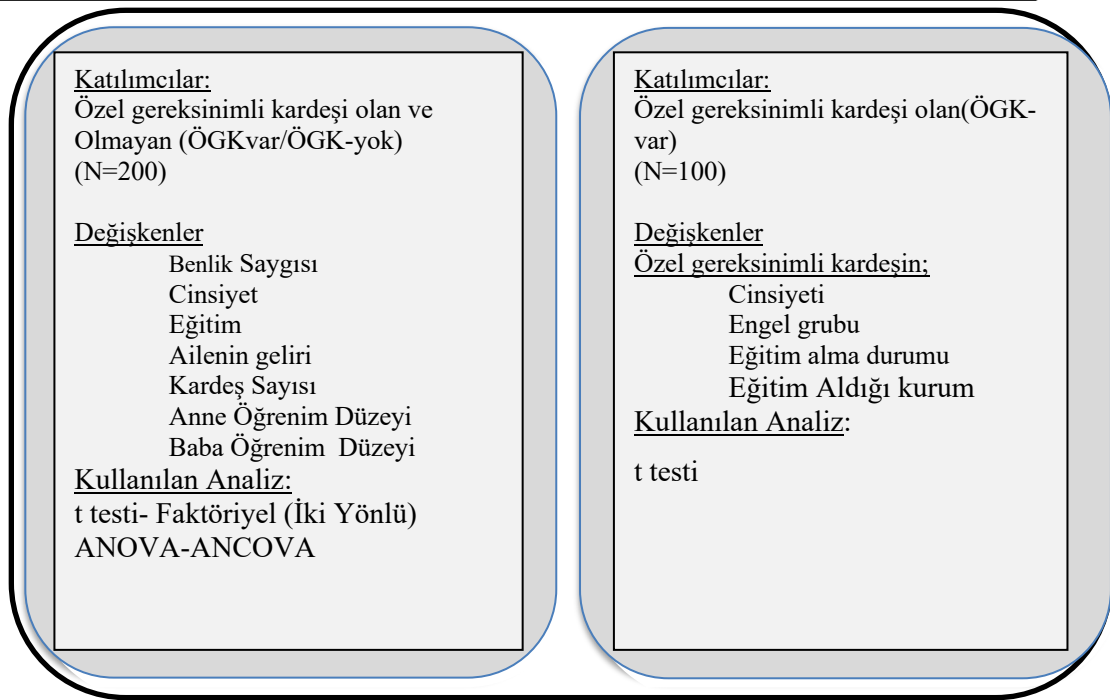
Bu çalışmada kullanılan kişisel bilgi toplama formu, uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmış iki bölümden oluşan bir formdur. Formun birinci bölümü ÖGK-var/ÖGK-yok gruplarındaki tüm katılımcıların, yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, ebeveyn eğitim düzeyi gibi demografik bilgilerini almaya yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Formun ikinci bölümünde, ÖGK-var grubundaki katılımcıların dolduracağı, kardeşin cinsiyet, yaş, engel grubu, eğitim alıp almamasını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Formun doldurulma süresi ortalama 8-10 dakikadır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kısa Formu (RBSÖ-KF)

Bu çalışmada benlik saygısını ölçmek amacıyla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kısa Formu (RBSÖ-KF) kullanılmıştır. Ölçek, Rosenberg tarafından geliştirilmiş olup psikolojik ve psikiyatrik çalışmalarda ergenler de dâhil olmak üzere benlik saygısının değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. RBSÖ-KF, 10 maddeden oluşmakta olup, ölçekten alınan puanlar 10 ile 40 arasında değişmektedir. Çuhadaroğlu'nun (1986) çalışmasında ölçeğin geçerlik katsayısı $r = 0.71$, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise $r = 0.75$ olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı $r = 0.76$ olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi SPSS-25 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. ANCOVA analizinin uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla, analiz öncesinde gerekli varsayımlar test edilmiştir. Bu kapsamda verilerin normal dağılım gösterip göstermediği çarpıklık ve basıklık değerleri ile normallik bulguları üzerinden incelenmiştir. Elde edilen bulgular, verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığını ve parametrik analizlerin uygulanabileceğini göstermiştir (Jondeau ve Rockinger, 2003; Kalaycı, 2009; Shao, 2002). Analiz süreci ve analize dâhil edilen gruplar Şekil 1'de özetlenmiştir.

Şekil 1. Katılımcı ve Analizler

Yukarıdaki Şekil 1 'de görüleceği gibi, analizler iki bölüm halinde tamamlanmıştır. Birinci bölüm analizler, ÖGK-var ve ÖGK-yok grubundaki tüm katılımcılar dahil edilmiştir. İkinci bölümdeki analizlerde ise sadece ÖGK-var grubundaki bireylerin benlik saygısı puanları üzerinden yapılmıştır.

Birinci bölüm analizlerde benlik saygısı puanlarının özel gereksinimli kardeşi olma değişkenine göre t-testi; cinsiyet, öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı değişkenine göre (Faktöriyel) İki Faktörlü ANOVA; ailenin gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre ise ANCOVA testi kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır. İkinci bölüm analizlerde ise sadece ÖGK-var grubundaki bireylerin; özel gereksinimli kardeşin cinsiyeti, eğitim alma durumu, özel gereksinim grubu, eğitim kurumu, yardıma gereksinim duyması, bireyin kardeşiyle ilgili sorumluluk alma değişkenlerine göre ise t-testi kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır.

ANCOVA testinin istatistiksel analiz olarak kullanılması için bazı varsayımların sağlanması gerekmektedir. Dolayısıyla aşağıda belirtilen varsayımların sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Bunlar; "ÖGK-var/ÖGK-yok gruplarındaki bireylerin benlik saygısı puanları ile cinsiyet, öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi ve kardeş sayısı değişkeni açısından anlamlı fark var mıdır? (Faktör 1)" sorularına cevap bulmak amacıyla ilk olarak faktör 1'in sırasıyla aritmetik ortalamalarına, Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Buna göre Skewness ve Kurtosis değerleri (-3) ile (+3) arasında olduğu belirlenmiştir ve normal dağılım için varsayımı sağladığı söylenebilir (Jondeau ve Rockinger 2003; Kalaycı, 2009; Shao, 2002). Dolayısıyla normal dağılım varsayımını karşıladığı için hem kovaryant alınabileceği hem de ANCOVA için temel varsayımın karşılanabileceğini görülmüştür.

Bulgular

Bu bölümde ÖGK-var/ÖGK-yok gruplarındaki bireylerin benlik saygısı düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki farka dair veriler sunulmaktadır.

Tablo 3. RBSÖ-KF Puanlarının ÖGK-var/ÖGK-yok Gruplarına göre t-testi Sonuçları

Özel gereksinimli kardeş (ÖGK)	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
ÖGK var	100	31.61	2.82	198	29.85	.000*
ÖGK yok	100	19.18	3.05			

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 3 incelendiğinde ÖGK-var/ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puanları karşılaştırılmıştır. RBSÖ-KF puanları özel gereksinimli kardeşi olma değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(198)} = 29.35$, $p < .01$). Dolayısıyla ÖGK-var grubunun, ÖGK-yok grubuna göre ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, ÖGK-var grubunun puan ortalamasının daha yüksek olması, bu grupta benlik saygısı düzeyinin görece daha düşük olabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 4. ÖGK-var ve ÖGK-yok Gruplarının Demografik Değişkenlere göre RSBÖ-KF Puanları

Özel gereksinimli kardeş (ÖGK)	Cinsiyet	Kız			Erkek			Toplam		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Var	Var	36	31.33	3.18	64	31.76	2.62	100	31.61	2.82
	Yok	68	19.05	2.15	32	19.43	4.43	100	19.18	3.05
Yok	Öğrenim düzeyi	Lise			Üniversite			Toplam		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Var	Yok	42	31.93	3.53	58	31.16	2.62	99	27.17	7.27
		57	20.76	2.88	43	17.98	2.88	101	23.57	6.01
Yok	Kardeş sayısı	1-5 kardeş			5-10 kardeş			Toplam		
		N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Var	Yok	67	31.64	2.63	33	31.54	3.23	100	31.61	2.82
		52	18.98	3.16	48	19.39	2.95	100	19.18	3.05

ÖGK: Özel gereksinimli kardeş

Tablo 4'te ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puan ortalamaları; cinsiyet, öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı değişkenleri açısından incelenmiştir. Buna göre ÖGK-var grubuna dahil kızların benlik saygısı ortalama puanları ($\bar{x} = 31.33$) ve erkeklerin ise ($\bar{x} = 31.76$) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ÖGK-yok grubuna dahil kızların benlik saygısı ortalama puanları ($\bar{x} = 19.05$) ve erkeklerin ise ($\bar{x} = 19.43$) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte öğrenim düzeyi değişkeni ile benlik saygısı ortalama puanlarına bakıldığında; ÖGK-var grubundaki lise öğrencilerinin benlik saygısı ortalama puanlarının ($\bar{x} = 31.93$) ve üniversite öğrencilerinin ise ($\bar{x} = 31.16$) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ÖGK-yok grubundaki lise öğrencilerinin benlik saygısı puan ortalamaları ($\bar{x} = 20.76$) ve üniversite öğrencilerinin ise ($\bar{x} = 17.98$) olduğu görülmektedir. ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının kardeş sayısı değişkenine göre benlik saygısı puanları incelendiğinde; ÖGK-var grubunun 1-5 kardeşi olan bireylerin benlik saygısı puan ortalamaları ($\bar{x} = 31.64$), 5-10 kardeşi olanların ise ($\bar{x} = 31.54$) olduğu görülmektedir. Ayrıca ÖGK-yok grubunun 1-5 kardeşi olan bireylerin benlik saygısı puan ortalamalarının ($\bar{x} = 18.98$) ve 5-10 kardeşi olanların ise ($\bar{x} = 19.39$) olduğu belirlenmiştir. ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının demografik (cinsiyet, öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı) değişkenlerine açısından benlik saygısı puanları Faktöriyel (iki faktörlü) ANOVA sonuçları Tablo 5.'te gösterildiği gibidir.

Tablo 5. ÖGK-var ve ÖGK-yok Gruplarının Demografik Değişkenine göre RBSÖ-KF Puanlarının ANOVA Sonuçları

	Sd	F	Anlamlılık düzeyi
Cinsiyet	1	.844	.359
Özel gereksinimli kardeş	1	776.800	.000
C x ÖGK	1	.004	.952
Toplam	200		
	Sd	F	Anlamlılık düzeyi
Öğrenim düzeyi	1	19.94	.000*
Özel gereksinimli kardeş	1	938.730	.000
ÖD x ÖGK	1	6.465	.012
Toplam	200		
	Sd	F	Anlamlılık düzeyi
Kardeş sayısı	1	.136	.712
Özel gereksinimli kardeş	1	826.240	.000
KS x ÖGK	1	.351	.554
Toplam	200		

C: Cinsiyet, ÖGK: Özel Gereksinimli Kardeş, ÖD: Öğrenim düzeyi, KS: Kardeş Sayısı

Tablo 5 incelendiğinde ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puanlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı fark yoktur [$F_{(1, 196)} = .004, p > .01$]. ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puanlarının öğrenim düzeyi değişkeni açısından anlamlı fark bulunmaktadır [$F_{(1, 196)} = 19.94, p < .01$]. RBSÖ-KS ölçeğine göre benlik saygısı puanları arttıkça benlik saygısı düzeyinin azaldığı; benlik saygısı puanları azaldıkça benlik saygısı düzeyinin arttığı bilinmektedir. Buna göre ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puanlarına bakıldığında; öğrenim düzeyi arttıkça benlik saygısı düzeyinin de arttığı görülmektedir. Ayrıca ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının kardeş sayısı ile benlik saygısı puanları açısından anlamlı fark yoktur [$F_{(1, 196)} = .351, p > .01$].

ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı puanları ile demografik değişkenlerine (ailenin geliri, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi) göre ANCOVA sonuçları Tablo 6.'da gösterildiği gibidir.

Tablo 6. ÖGK-var ve ÖGK-yok Gruplarının RBSÖ-KF Puanları ile Demografik Değişkenlerine göre ANCOVA Sonuçları

	Gruplar	Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Fark	Anlamlılık düzeyi
Ailenin geliri	Düşük (1)	RSBÖ (Reg.)	41.160	3	13.741	306.891	1. (0.10) – 3.*	.000
	Orta (2)	Grup	.314	1	157	3.508	2. (0.11)- 3.*	.032*
	Yüksek (3)	Hata	8.776	196				
		Toplam	50.000	200				
Annenin eğitim düzeyi	Gruplar	Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Fark	Anlamlılık düzeyi
	Okuryazardeğil (1)	RSBÖ (Reg.)	41.459	5	8.292	188.333	1. (0.00) – 5.*	.000
	İlkokul (2)	Grup	.549	1	.137	3.117	2 (0.00) - 5.*	.016*
	Ortaoku (3)	Hata	8.541	196			3. (0.00) – 5.*	
	Lise (4) Üniversite (5)	Toplam	50.000	200			4. (0.00) – 5.*	
Babanın eğitim düzeyi	Gruplar	Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Fark	Anlamlılık düzeyi
	Okuryazardeğil (1)	RSBÖ (Reg.)	41.599	5	8.320	192.125	1. (0.00) – 5.*	.000
	İlkokul (2)	Grup	.689	1	.172	3.979	2. (0.00) – 5.*	.004*
	Ortaokul (3)	Hata	8.401	194			3.(0.00) – 5.*	
	Lise (4) Üniversite (5)	Toplam	50.000	200			4. (0.00)- 5.*	

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 6’da ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının RBSÖ-KF ölçeğinden aldıkları puanların ailenin gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri açısından ANCOVA sonuçları sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, benlik saygısı puanları ile ailenin gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir [$F_{(3,508)} = .032^*$, $p < .05$]. Benzer şekilde, benlik saygısı puanlarının annenin eğitim düzeyi [$F_{(3,117)} = .016^*$, $p < .05$] ve babanın eğitim düzeyi [$F_{(3,979)} = .004^*$, $p < .05$] değişkenlerine göre de anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Yapılan post-hoc (Bonferroni) analizleri, söz konusu farklılıkların hangi gruplar arasında ortaya çıktığını göstermektedir. RBSÖ-KF puanlama sistemine göre puanların azalması benlik saygısı düzeyinin arttığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, ailenin gelir düzeyi ile ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça bireylerin benlik saygısı düzeyinin yükseldiği görülmektedir.

ÖGK-var grubunun benlik saygısı puanları, özel gereksinimli kardeşe ilişkin değişkenler açısından ayrıca incelenmiştir. Bu kapsamda, ÖGK-var grubunda yer alan 100 (%50) bireyin benlik saygısı puanları; özel gereksinimli kardeşin cinsiyeti, engel grubu, eğitim alma durumu, yardıma ihtiyaç duyma durumu ve bireyin kardeşiyle ilgili sorumluluk alma değişkenleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu değişkenlere göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem için t-testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. ÖGK-var ve ÖGK-yok Gruplarının Benlik Saygısı Puanlarının Kardeşin Demografik Özelliklerine göre Karşılaştırılması

Özel gereksinimli		N	\bar{x}	S	sd	t	p
kardeş Cinsiyet	Kız	42	31.95	3.13	98	1.031	.305
	Erkek	58	31.36	2.57			
		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Engel grubu	Zihinsel yetersizlik	49	31.26	3.10	98	1.197	.234
	Diğer	51	31.94	2.52			
		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Eğitim alma durumu	Evet	83	31.60	2.26	98	.023	.98
	Hayır	17	31.61	3.37			
		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Eğitim kurumu	Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi	55	31.41	2.97	98	.748	.45
	Diğer	45	31.84	2.65			
		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Yardıma ihtiyaç duyma	İhtiyaç duyar	56	31.55	3.05	98	.224	.83
	İhtiyaç duymaz	44	31.68	2.54			

* $p < .01$, * $p < .05$.

Tablo 7 de görüleceği gibi, ÖGK-var grubunun benlik saygısı puanları, bireylerin sahip olduğu özel gereksinimli kardeşin cinsiyetine göre farklılık göstermemektedir [$t_{(1.031)}$, $p > .05$]. Yani kişinin özel gereksinimli bir kardeşe sahip olması benlik saygısı puanlarını etkilerken [$t_{(198)} = 29.35$, $p < .01$], özel gereksinimli kardeşin kız ya da erkek olması onun benlik saygısı puanlarını etkilememektedir. Bireylerin RBSÖ-KF ölçeği puanlarının, kardeşlerinin engel grubu açısından anlamlı fark yoktur [$t_{(1197.0)}$, $p > .05$]. Bireylerin RBSÖ-KF ölçeği puanları ile eğitim alma durumları açısından anlamlı fark yoktur [$t_{(0.23)}$, $p > .05$]. Bireylerin RBSÖ-KF ölçeği puanları ile kardeşlerinin eğitim aldığı kurumlar açısından anlamlı fark bulunmamıştır [$t_{(.748)}$, $p > .05$]. Bireylerin RBSÖ-KF ölçeği puanları ile kardeşlerinin yardıma ihtiyaç duymaları açısından anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir [$t_{(.224)}$, $p > .05$]. Bireylerin RBSÖ-KF ölçeği puanları ile kardeşleriyle ilgili sorumluluk alma değişkeni açısından anlamlı fark olduğu görülmektedir [$t_{(3.36)}$, $p < .05^*$].

Tartışma

Araştırmada, ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısı düzeyi demografik değişkenler açısından incelenmiş ve araştırmada elde edilen bulgular literatürde olan benzer araştırmalarla tartışılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, bireylerin benlik saygısı puanı ile özel gereksinimli kardeşi olma değişkenine göre anlamlı fark olduğu görülmektedir. Bu noktada ÖGK-var grubunun benlik saygısı puanları incelendiğinde benlik saygısı düzeylerinin ÖGK-yok grubundakilere göre daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Literatür incelendiğinde; bireylerde düşük benlik saygısının oluşmasına neden olan dört farklı görüşten bahsedilmektedir. Bunlar; bireyi kıyaslama, yargılama, bir görüşü kabul etmeye zorlama, fikirlerinin değerli olmadığını hissettirme vb. davranışlara maruz kalması olarak açıklanabilir. Rosenberg (1974) ise benlik saygısının sosyal etkileşimle şekillendiğine dikkat çekmektedir. ÖGK-var grubundaki bireyler, kardeşleriyle sosyal etkileşime geçmede sıkıntı yaşayabilmektedir. Sosyal çevresindeki arkadaşlarının kardeşleriyle olan ilişkisine şahit olduğunda kendi ilişkisini kıyaslayabilmekte ve dolayısıyla birey kendisi yetersiz, suçlu, dışlanmış gibi hissedebilmektedir. Dolayısıyla ÖGK-var grubunun düşük benlik saygısı olası bir durumdur. Ancak araştırma sonucunun aksine Saban ve Arıkan (2013) çalışmasında zihinsel engelli kardeşi olan çocuklarda benlik saygısı düzeylerinin olmayanlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu araştırmada ÖGK-var grubunda olmak benlik saygısını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Literatürde benlik saygısının cinsiyete göre anlamlı farkını inceleyen çalışmalarda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu araştırmalardan bir kısmı benlik saygısının cinsiyete göre anlamlı değiştiğini ortaya koyarken (Kaner, 2000); bir kısmı ise benlik saygısı düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı fark olmadığını belirtmektedir (Block ve Robbins, 1993; Kaner, 2000; Tuncay ve Polat, 2019). Ayrıca araştırmada her iki gruba dahil olan bireylerin benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Özel gereksinimli bireylerin kardeşlerine bakıldığında; benzer süreçler yaşadıkları görülmektedir. Bu bireyler ailede özel gereksinimli bir kardeşi olduğunda kız ya da erkek olması fark etmeksizin sorumluluklar olarak ebeveynlere yardım ederler. Bazen zorlanabilir, yorulabilir ancak sorumluluğu olduğu inancıyla ebeveynlerine destek olmaya devam ederler. Dolayısıyla kızlarda ve erkeklerde benlik saygısı arasında fark bulunmaması olası bir durum olarak değerlendirilebilir.

Bireylerin benlik saygısı ile öğrenim düzeyleri açısından fark tespit edilmiştir. Benlik saygısını geliştirmede üç temel nokta bulunmaktadır. Bunlar; başkaları tarafından saygı duyulması, bireyin kendini yeterli hissetmesi ve kendi duygu-düşüncelerine önem vermesiyle gelişen kendilik bilincidir. Bu noktada bireyin kendine olan özgüveni erken çocukluk döneminde temelleri atılan bir süreçtir ancak ebeveynlerine halen bağlıdır. Ancak ergenlik dönemine gelinmesiyle birlikte birey, o güne kadar ailesinden öğrendiği her şeyi ve çevresinde gözlemlediklerini sorgulamaya başlamaktadır. Bu dönemde kendi fikirlerini daha net söyleyebilmesi, saygınlık ihtiyacı duyması ve toplumda 'ben' olarak var olmayı istemesi beklenmektedir. Ancak özel gereksinimli kardeşi olan bireylerde; bu süreç daha zorlu geçebilmektedir. Sosyal çevresinde saygınlık görmek, kendine güvenmek isteyen birey kardeşinin durumundan dolayı kendisini yetersiz ve değersiz hissedebilir. Yaşı ilerledikçe aslında bu sürecin kendisiyle ilgili olmadığını daha kolay kabullenebileceği ve kendilik bilincinin gelişmiş olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla benlik saygısı puanları ile eğitim kademesi arasında anlamlı fark olmasının beklenen bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bulgularımızın aksine Tuncay ve Polat (2019)'un araştırmasında benlik saygısının öğrenim düzeyi ile anlamlı farklılaşmadığını belirlenmiştir. Bu noktada araştırmanın öğrenim düzeyi değişkeni açısından kısıtlı kaldığı söylenebilir.

Benlik saygısı puanları ile bireylerin ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Bireylerin yaş grubu açısından değerlendirildiğinde, ailelerinin yeterliliklerinin sosyalleşmede araç olarak kullanılabildiği düşünülebilir. Bununla birlikte özel gereksinimli kardeşi olmasını olumsuz bir faktör olarak değerlendirebilen bireyler ailesinin gelir düzeyinin bunu geri planda bırakabilecek bir güç olarak değerlendirebilirler. Literatür incelendiğinde Erbil, vd. (2006) çalışmalarında, benlik saygısının ailenin gelir düzeyine göre anlamlı olmasıyla birlikte buna karşılık yüksek gelir düzeyindeki bireylerin yüksek benlik saygısına sahip olduğu ve düşük gelir düzeyinde bireylerin ise düşük benlik saygısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Benlik saygısı puanları ile annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anne ve babanın eğitim düzeylerinin, bireylerin farkındalık seviyelerini yükselttiği ve benlik saygısına katkıda bulunan bir faktör olduğu düşünülmektedir. Anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça bireyin fikirlerine önem verme, kendisini ifade etmesini destekleme, kararlarına saygı duyma vb. birçok noktada destekleyici davranışlar sergilemektedirler. Dolayısıyla ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının benlik saygısına da olumlu etkisi olan bir faktör olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, anne ve babanın eğitim düzeyinin benlik saygısını olumlu etkilediğini ortaya ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Çam, vd., 2000; Erbil, vd. 2006; Güngör, 1989; Saban ve Arıkan, 2013). Ancak araştırma sonuçlarının aksine Auletta ve De Rosa (1991), Dilek ve Aksoy (2013), Baybek ve Yavuz (2005) ve Saban ve Arıkan (2013) ise yaptıkları araştırmalarda bireylerin anne ve babanın eğitim düzeylerinin benlik saygısı ile arasında anlamlı fark olmadığını belirtmişlerdir.

Benlik saygısı puanları ile kardeş sayısı değişkeni açısından anlamlı fark olmadığı fark edilmiştir. Araştırmalar incelendiğinde, ÖGK-var grubundaki bireylerle yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak ÖGK-var ve ÖGK-yok gruplarının farklı kardeş sayısı değişkeni açısından karşılaştırıldığı çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bireyin

özel gereksinimli kardeşten büyük ya da küçük olmasına dair bir değişken eklenmesinin daha anlamlı olacağı sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, ÖGK-var grubundaki bireylerin kardeşleri ile ilgili değişkenlerin benlik saygısı puanları ile anlamlı farklılaşp farklılaşmadığı birçok değişken açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda, ÖGK-var grubundaki bireylerin benlik saygısı puanları ile özel gereksinimli kardeşin cinsiyet, engel grubu, eğitim alma durumu, eğitim kurumu ve yardıma ihtiyaç duyması değişkenleri açısından anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Alanyazında Tuncay ve Polat (2019) yaptıkları çalışmada zihinsel engelli kardeşi olan bireylerde okul başarısı ve benlik saygısı ilişkisini ortaya koymaya çalışmışlar ve araştırma sonucunda, sağlıklı bireylerin benlik saygısının cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyinin ise benlik saygısıyla arasında anlamlı fark olmadığını ortaya koymuştur.

Araştırmada, bireylerin benlik saygısı puanları ile özel gereksinimli kardeşiyle ilgili sorumluluk alma değişkeni arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Bireyler özel gereksinimli kardeşleriyle ilgili sorumluluk aldıklarında duygusal zekâsı yüksek, daha pozitif düşünebilen, empati yeteneği gelişmiş, duygularını yönetme becerisine sahip, problem çözme becerisi yüksek bireylere dönüştüğünü söylemek mümkündür (Kaya vd., 2020; Perenc & Peczowski, 2018; Vatne & Zahl, 2017; Rokstad, vd. 2015). Araştırmamızda ise ÖGK-var grubundaki bireylerin benlik saygısı tek bir boyutta ele alınmamıştır. Sağlıklı bireyle ilgili değişkenlere yer verilirken, özel gereksinimli bireyle ilgili de değişkenler incelenmiştir. Dolayısıyla araştırmamızda ele aldığımız değişkenlerin literatüre ışık tutacağı düşünülmektedir. Makalede Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Makalelerde kullanılacak kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır. Metin Times New Roman yazı karakterinde, 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve paragraf aralığı önce 6 sonra 0 nk olacak şekilde düzenlenmelidir. Kenar boşlukları sol, sağ ve alttan 2,5 cm olmalıdır. Metin Times New Roman yazı tipinde, 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve paragraf aralığı 6 ve sonra 0 nk olmalıdır. Kenar boşlukları sol, sağ ve altta 2,5 cm olmalıdır. Metin Times New Roman yazı tipinde, 11 punto, tek satır aralığı, 1 paragraf girintisi ve 6'dan sonra 0 nk paragraf aralığı ile yazılmalıdır. Kenar boşlukları sol, sağ ve altta 2,5 cm olmalıdır.

Öneriler

Bu araştırmada, özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan bireylerin benlik saygısı nicel veriler aracılığıyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular önemli ipuçları sunmakla birlikte, benlik saygısının öznel deneyimlerle de yakından ilişkili bir yapı olması, gelecekte yapılacak çalışmalarda nitel yöntemlerin sürece dâhil edilmesinin yararlı olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle bireylerin özel gereksinimli kardeşleriyle yaşadıkları deneyimlerin derinlemesine görüşmeler yoluyla ele alınması, nicel bulguların daha kapsamlı biçimde yorumlanmasına katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda karma yöntem desenlerinin kullanılması, konunun çok boyutlu yapısını daha görünür kılabilir.

Öte yandan, özel gereksinimli kardeşin bireyden büyük ya da küçük olma durumunun, kardeş ilişkileri ve benlik saygısı üzerindeki olası etkileri dikkate alındığında, bu değişkenin gelecekteki araştırmalarda ayrıca ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Kardeş sırası ve yaşa bağlı sorumluluk algısının, benlik saygısı ile ilişkili olabileceği varsayımı, yeni çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandırabilir.

Son olarak, bu araştırmanın kırsal bir bölgede gerçekleştirilmiş olması, örneklem grubunun demografik çeşitliliğini sınırlamış olabilir. Farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip bölgelerin dâhil edildiği örneklerle yapılacak çalışmalar, elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırarak konuya daha geniş bir çerçeveden bakılmasına olanak sağlayacaktır.

Beyan ve Açıklamalar

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Makalenin hazırlanmasında dir. Bu katkı; çalışmanın giriş, yöntem ve sonuç bölümlerinin yazılması, çalışma verilerinin toplanmasını kapsamaktadır. katkı

oranı ise %30 dur. Çalışmanın yapılandırılması, veri analizi ve çalışmaya son halinin verilmesine yönelik katkı sunmuştur.

2. Çıkar çatışması: "Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır."

3. Etik Raporu: Araştırmaya gönüllülük ilkesi kapsamında dahil edilmiş ve ebeveyn izinleri sözlü olarak alınmıştır. Araştırma için silinmiştir etik onay alınmıştır.

4. Araştırmanın Modeli: Bu çalışma araştırma makalesi modelindedir. Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan bireylerin benlik algısı arasındaki farklılığı araştırdığı için bu yöntem kullanılmıştır.

References

- Angell, M., Meadan, H. & Stoner, J. (2012). Experiences of siblings of individuals with autism spectrum disorders. *Autism Research & Treatment*, 1–11.
- Armahan, S. (2022). *Examining sibling relationships in children with autism spectrum disorder*. [Unpublished doctoral dissertation]. Trakya University.
- Avşaroğlu, S. & Gilik, A. (2017). In this research, levels of hopelessness according to certain variables and anxiety states of parents with children with special needs were examined. *Elementary Education Online*, 16(3), 1022–1035.
- Aykara, A. (2015). *Assessment of the lives of individuals with mentally disabled siblings*. [Unpublished doctoral dissertation]. Hacettepe University.
- Auletta, R. & De Rosa, A. (1991). Self-concepts of adolescent siblings of children with mental retardation. *Percept Mot Skills*; 73, 211–214.
- Barr, J., & Mcleod, S. (2010). They never see how hard it is to be me: Siblings' observations of strangers, peers and family. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 12 (2), 162–171. <https://doi.org/10.3109/17549500903434133>.
- Baybek, H. and Yavuz, S. (2005). An examination of self-esteem among university students in Muğla. *Muğla University Journal of Social Sciences*, 14, 73–95.
- Bengisu, F. & Akkaynak, M. (2021). A Study of Sibling Drawings by Children Attending a Preschool. *International Primary Education Research Journal*, 5(1), 29–45.
- Block, J. & Robins, W. R. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child Development*, 64(3), 909–923.
- Burke, P. and Montgomery, S. (2000). Siblings of children with disabilities: A pilot study. *Journal of Learning Disabilities*, 4(3), 227–236. <https://doi.org/10.1177/146900470000400305>.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz & Ş., Demirel F. (2014). *Scientific Research Methods*. Pegem Akademi.
- Chamberlain, J. M., & Haaga, D. A. (2001). Unconditional self-acceptance and psychological health. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behaviour Therapy*, 19(3), 163–176. <https://doi.org/10.1023/A:1011189416600>.
- Cicirelli, V. G. (1995). *Sibling relationships across the life span*. Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-6509-0>.
- Çam, O., Khorshid, L., Altuğ, Özsoy, S. (2000). An Investigation of Self-Esteem Levels at a Nursing College. *Journal of Nursing Research*, 1: 33–40
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Self-Esteem in Adolescents. [Unpublished doctoral dissertation]. Hacettepe University.

Di Marino, E., Tremblay, S., Khetani, M. & Anaby, D. (2018). The effect of child, family and environmental factors on the participation of young children with disabilities. *Disability and Health Journal*, 11 (1), 36-42. <http://doi.org/10.1016/j.dhjo.2017.05.005>

Dilek, H. & B. Aksoy, A. (2013). An examination of the relationship between adolescents' self-esteem and their parents' self-esteem. *Ahi Evran University Kırşehir Faculty of Education Journal*, 14(3), 95–100.

Dyson, L., Edgar, E. & Crnic, K. (1989). Psychological predictors of adjustment by siblings of developmentally disabled children, *American Journal on Mental Retardation*, 94(2), 292-302.

Erbil N, Divan Z & Önder P. (2006). The effect of families' attitudes and behaviours on adolescents' self-esteem. *Journal of Family and Society*, 3(10), 7-15.

Elumar, E. & Sani-Bozkurt, S. (2021). Expectations of Parents of Special Needs Children from their Typically Developing Children. *Erzincan University Journal of Education Faculty*, 25(1), 57-71.

Esenay, F.I., & Yiğit, R. (2018). Family functions and dysfunctional families. *Türkiye Klinikleri Paediatric Nursing*, 4(2), 102–108.

Fazlıoğlu Y., Tezel D. & Canarslan H. (2016). *Understanding families with disabled children*. (Ed. B. Gülen) Within *the dynamics of family life* (pp. 215-235). Pelikan Publishing. (Understanding families with disabled children. (Ed. B. Gülen) Within the dynamics of family life (pp. 215–235).)

Güngör, E. (1998). *Moral psychology and social morality*. Ötüken Publishing.

Gürsoy, F. & Sezer, F. (2020). Sibling relationships of children with autism. *Advances in Health Sciences Research*, 319–334.

Hodapp, R., Urbano, R. & Burke, M. (2010). Adult female and male siblings of persons with disabilities: Findings from a national survey. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 48, 52–62. <https://doi.org/10.1352/1934-9556-48.1.52>.

Jondeau, E., & Rockinger, M. (2003). Conditional volatility, skewness, and kurtosis: existence, persistence, and comovements. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 27, 1699–1737.

Kahraman, Ö. & Karadayı, N. (2015). Children's views on their experiences with their disabled siblings. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1, 390–408.

Kalaycı, Ş. (2009). *Applied multivariate statistical techniques with SPSS*. Asil Yayın Dağıtım.

Kaner, S. (2000). Self-esteem and body image in orthopaedically disabled and non-disabled male adolescents. *Journal of Special Education*, 2(4), 13–22.

Kao, B., Romero-Bosch, L., Plante, W. & Lobato, D. (2011). The experiences of Latino siblings of children with developmental disabilities. *Child: Care, Health Development*, 38(4), 545–552.

Kaya, S., Özel, A. & Yiğit, R. (2020). The impact of a child with special needs on their siblings. *Kırşehir Ahi Evran University Journal of Health Sciences*, 1(2), 81-90. (The Impact of the Situation of a Child with Special Needs on Siblings).

Konuk Er, R. (2011). The effect of a family and education programme on attitudes and behaviours towards a child with disabilities. [Unpublished doctoral dissertation]. Selçuk University.

Kot, M., Sönmez, S., & Eratay, E. (2018). Difficulties encountered by families with individuals with special needs. *Journal of the Kazım Karabekir Faculty of Education, Atatürk University*, (37), 85–96.

Kürtüncü, M. & Arslan, N. (2019). Examination of the influence of family functions on the relationship between healthy adolescents and their disabled siblings. *Journal of Health Sciences and Professions*, 6 (2), 366–379.

Levante, A., Martis, C., Del Prete, C. M., Martino, P., Primiceri, P., & Lecciso, F. (2025). Siblings of persons with disabilities: A systematic integrative review of the empirical literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 28(1), 209–253. <http://doi.org/10.1007/s10567-024-00502-6>

Luterman, D. M. (1987). *Deafness in the family*. Little, Brown & Company.

Mandleco, B.R., Olsen, S.F., Dyches, T. & Marshall, E. (2011). The relationship between family and sibling functioning in families raising a child with a disability. *Journal of Family Nursing*, 9(4), 365–396. <https://doi.org/10.1177/1074840703258329>

Martirosyan, A. (2013). *Sibling relationships in families with a child with special needs. A case study of a Norwegian family with a child with Down's syndrome and her three siblings*. University of Oslo, Faculty of Educational Sciences. Master's Thesis.

Olçay-Gül, S., Olgunsoylu, B. & Ünal, Y. (2015). The examination of post-traumatic stress symptoms and social support levels in families with a child with a disability and typically developing children. *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 12(32), 221–245.

Özmen, M., & Atli, A. (2021). The mediating role of empathy in the relationship between parents' attitudes and altruism. *Kastamonu Education Journal*, 29(4), 22–31. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.755209>.

Perenc, L. & Pęczkowski, R. (2018). Cognitive and affective empathy among adolescent siblings of children with a physical disability. *Disability and Health Journal*, 11(1), 43–48.

Rokstad, A. M. M., Vatne, S., Engedal, K. & Selbaek, G. (2015). The role of leadership in the implementation of person-centred care using Dementia Care Mapping: a study in three nursing homes. *Journal of Nursing Management*, 23, 15–26.

Rosenberg, M. (1974). *Society and adolescent self-image*. Princeton University Press.

Saban, F. & Arıkan, D. (2013). The self-esteem and anxiety of children with and without mentally retarded siblings. *Journal of Research in Medical Sciences*, 18: 961–969.

Sarı, H.Y., Ardahan, E. & Öztornacı, B. Ö. (2016). Systematic reviews conducted over the last 10 years on child neglect and abuse. *TSK Preventive Medicine Bulletin*, 15(6):501-511.

Shao, A. T. (2002). *Marketing research. An Aid to Decision Making*. Cincinnati.

Strohm, K. & Nesa, M. (2010). *Sibworks Facilitator Manual: Groups For Siblings Of Children With Special Needs* (2nd Ed.). Siblings Australia

Şafak, P., Eldeniz Çetin, M. & Kot, M. (2015). Siblings' attitudes towards persons with severe/profound and multiple disabilities in Turkey. *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 191, 2083–2088.

Tuncay, B. & Polat, S. (2019) Determination of self-respect and school success of the healthy siblings of the mentally disabled children. *SDU Journal of Health Sciences*, 10(3), 284–288.

Yaman, E. & Atasayar, M. (2014). An examination of the level of acceptance of parents with mentally disabled children. *International Journal of Family, Child and Education*, 4(2), 171–184.

Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2018). *Qualitative research methods* in the social sciences. Seçkin Publishing.

Varol, N. (2006). *Family education*. Kök Publishing.

Vatne, M. T. & Zahl, E. (2017). Emotional communication in support groups for siblings of children with disabilities. *Patient Education and Counselling*, 100(11), 2106–2108.

Victor, I. N., Hartanti, Elisabeth & M. P. (2021). The dynamics of sibling relationships with a child with Down syndrome. *KONSELI: Journal of Guidance and Counselling (E-Journal)*. 8 (1), 99-106.

APPENDIX 1**PARENT INFORMATION FORM****Dear Parent;**

This study has been designed to determine whether there is a difference in an individual's self-esteem depending on whether they have a sibling with special needs. In this study, your child will be administered the "Personal Information Form" and the "Rosenberg Self-Esteem Scale", both prepared by the researcher. Your child's participation in the research is subject to your consent and your child's willingness. At any time during the research process, you may refuse to allow your child to participate in the study or withdraw your child from the study without facing any penalty or sanction and without losing any of your rights. Records identifying your child and you will be kept confidential; they cannot be disclosed to the public, and your identity will remain confidential even if the research results are published.

Contact person available 24 hours a day during the study

Name Surname / Telephone:

INFORMED CONSENT FORM

I have read all the explanations in the Informed Consent Form. I have received written and verbal explanations regarding the study, the subject and purpose of which are stated above, from the principal investigator named below. I am aware that my child is participating in the study voluntarily, that they may withdraw from the study at any time with or without cause, and that they may be excluded from the study by the researcher regardless of our wishes. I consent to my child's participation in the study in question () with my consent, without any pressure or coercion.

Parent's Name / Surname / Signature / Date

Name / Surname / Signature / Date of the Person Providing the Explanation

ANNEX 2**RESEARCH VOLUNTARY PARTICIPATION FORM**

This study is a research project titled '*An Investigation of Self-Esteem in Individuals with and without a Siblings with Special Needs*', and aims to identify the relationship between self-esteem and various variables in individuals with and without a sibling with special needs. The study is being conducted by [Name] and the results will be presented / will shed light on the development of the literature.

- Your participation in this study is entirely voluntary.
- In line with the study's objectives, data will be collected from you using a *questionnaire, a type of quantitative research method*.
- You are not required to provide your name or any information that would reveal your identity; participants' names will be kept confidential in the study.
- The data collected as part of this research will be used solely for scientific purposes; it will not be used for any purpose other than the research objective or in any other study, and, where necessary, will not be shared with others without your (written) consent.
- You have the right to review the data collected from you if you wish.
- The data collected from you will be protected and will be archived or destroyed upon completion of the research.

- There will be no questions or requests during the data collection process that may cause you any discomfort. However, should you feel uncomfortable for any reason during your participation, you may withdraw from the study at any time. Should you withdraw from the study, the data collected from you will be removed from the study and destroyed.

Thank you for taking the time to read and consider the volunteer participation form. You may direct any questions regarding the study to X University XX Vocational School XXX (email/tel).

Researcher's Name:

I consent to the use of the information I have provided for scientific purposes, fully of my own free will and in the knowledge that I may withdraw from the study at any time if I so wish.
(Please hand this form to the data collector after completing and signing it.)

Participant's First Name and Surname:

Signature:

Date:

ANNEX 3

Dear students, below are some statements regarding your characteristics. After reading each statement, please tick the option that applies to you. As the information you provide will be used solely for scientific research purposes, there is no need to write your name. Thank you.

Personal Information Form – Rosenberg Self-Esteem Scale Short Form

Please tick the options that apply to you below:

Gender female () male ()

Your age

School you are attending

Your mother's level of education: illiterate () primary school () secondary school () high school () university () postgraduate ()

Your father's level of education: illiterate () primary school () secondary school () sixth form () university () postgraduate ()

Family income: 0–12,000 low () 12,001–25,000 medium () 25,001 and above: high ()

Number of siblings:

Do you have a sibling with special needs? Yes () No ()

If your answer is Yes;

Gender of your sibling with special needs: female () male ()

Age:

Please tick the box(es) below to indicate which group your sibling with special needs falls into. (You may tick more than one option)

Special needs group	Yes	No	Special needs group	Yes	No
Individuals with intellectual disabilities	()	()	Individuals with physical (chronic illness and orthopaedic) disabilities	()	()
Individuals with autism spectrum disorder	()	()	Individuals with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD)	()	()
Individuals with visual impairment	()	()	Individuals with speech and language difficulties	()	()
Individuals with hearing impairments	()	()	Individuals with specific learning difficulties	()	()
Highly gifted individuals	()	()	Individuals with Asperger's syndrome	()	()
Individuals with emotional and behavioural disorders	()	()	Individuals with multiple disabilities	()	()
Individuals with chronic illnesses	()	()			

Is your sibling with special needs receiving education at an institution? Yes () No ()

If your answer is yes, please tick the institution where they are receiving education in the table below

	Yes	No
1 Special education and rehabilitation centre	()	()
2 Special needs class	()	()
3 Special education vocational training centre	()	()
4 Inclusion class	()	()
5 Home care services	()	()
6 Other.....		

Does your sibling with special needs require assistance?

Yes () No ()

Do you take responsibility for the care of your sibling with special needs?

Yes () No ()

RBSÖ SHORT FORM

Very true Correct Incorrect Very wrong

1) I consider myself to be just as valuable as other people. 4

2) I think I have some positive qualities. 4

3) I tend to see myself as a failure.	4
4) I can do things just as well as most other people.	4
5) I can't find much to be proud of in myself.	4
6) I have a positive attitude towards myself.	4
7) Generally speaking, I am satisfied with myself.	4
8) I wish I could have more respect for myself.	4
9) Sometimes I definitely feel that I'm no use to anyone.	4
10) Sometimes I feel that I am not a good enough person.	4